

Kristina Toplak, »Buenas artes«. Ustvarjalnost Slovencev in njihovih potomcev v Buenos Airesu. – Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008 (Migracije; 16). – 220 str., ilustr.

V zbirki Migracije, ki jo izdaja Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, je kot 16. po vrsti leta 2008 izšla monografija Kristine Toplak »Buenas artes«. *Ustvarjalnost Slovencev in njihovih potomcev v Buenos Airesu*. Vsebino knjige povzema že prvi del naslova med narekovajema, ki je sestavljen iz imena argentinske prestolnice in besedne zveze *bellas artes* (lepe umetnosti) – izhodišče dela so namreč pripovedi »slovenskih« umetnikov v Buenos Airesu. Monografija je avtoričina predelana doktorska disertacija, v kateri obravnava umetniško ustvarjalnost, umetnostne svetove in umetnostno produkcijo Slovencev v Argentini. K izbiri teme je verjetno pripomogla avtoričina diploma iz etnologije in umetnostne zgodovine, doktorsko delo pa je nastalo na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo, vendar ni zgolj etnološko oz. antropološko; obravnava je zastavljena interdisciplinarno, saj je Toplakova uporabila tudi metodološke prijeme in teoretske pristope iz sociologije, psihologije, filozofije, zgodovine in umetnostne zgodovine.

Monografija ima devet poglavij, ki pa jih lahko razvrstimo v štiri vsebinske sklope. V uvodnem, teoretsko-analitskem delu avtorica opredeli temeljne pojme – migracije, ustvarjalnost in umetnostne svetove; v drugem, empiričnem delu pojasnjuje zgodovino političnega, družbenega in kulturnega dogajanja v Argentini, razčleni umetnostni svet Buenos Airesa in se posveti slovenskim izseljencem v Argentini, predvsem umetnostnim ustvarjalcem in njihovi vpetosti v življenje in organizacije slovenske skupnosti. Tretji del knjige sestavljajo življenjske zgodbe petih ustvarjalcev, ki razkrivajo njihov ustvarjalni svet, četrti del pa sklepni poglavji, v katerih je teoretska izhodišča o migracijskem in ustvarjalnem procesu ter umetnostnih svetovih povezala z obravnavanimi primeri.

Gradivo je zbirala na treh celinah, s terenskim delom v Avstraliji, Argentini (leta 2004 in 2005) in v Sloveniji, kjer je intervjuvala izseljence povratnike ali potomce Slovencev. Posebna odlika dela je tako med drugim tudi primerjalnost, predvsem pri primerih institucionaliziranih oblik umetniškega delovanja, delih ustvarjalcev ter načinih organiziranja in povezovanja slovenskih izseljencev v Argentini in Avstraliji. Kvalitativno usmerjena raziskava temelji na intervjujih z ustvarjalci in drugimi člani slovenskih izseljenskih skupnosti, na umetniških delih, pisnem in slikovnem gradivu ter arhivskih podatkih; avtorica je v analizi kombinirala podrobne intervjuje, tekstualno analizo osebnih izjav, umetniških kritik in likovnih del.

Namen dela je bil analizirati vplive migracijskega procesa na ustvarjalnost, torej, kako se posamezniki spoprijemajo z lastnimi migracijskimi izkušnjami ali izkušnjami svojih (starih) staršev in kako se to izraža v njihovem ustvarjalnem delu. S poudarjanjem enkratnih zgodb posameznikov (in v kombinaciji z analizo umetniških del) se izogne posploševanju in odgovarja na osrednja vprašanja, ki si jih postavlja: kaj vpliva na ustvarjalnost, kako posamezniki ustvarjajo umetnostne svetove in kako v njih najdejo svoje mesto. Izvirnost dela je prav obravnava življenjskih pripovedi ustvarjalcev in njihove ustvarjalnosti (umetniških

del) v kontekstu migracij – prisilne izselitve iz Slovenije, oblikovanja slovenske skupnosti v novem okolju, (ne)integracije v argentinsko družbo, obiskov v Sloveniji, transnacionalnih povezav ipd. – ter analiza vloge umetnosti v antropologiji (temu primeren je tudi obseg del iz antropologije umetnosti v seznamu uporabljenih virov in literature). Niti umetnost niti migracije v slovenski etnologiji in antropologiji v preteklosti niso zavzemale vidnejšega mesta, še posebno malo pa je bilo (in to v vseh vedah) obravnav umetnosti med slovenskimi izseljenci (izjema je delo dr. Irene Mislej); ustvarjalnost je bila sploh popolnoma prezrta in tudi tuja etnološka/antropološka literatura ji posvečata skromno pozornost. Zato so teoretski pristopi k ustvarjalnosti, ki jih razgrinja avtorica, še posebno pomemben prispevek k razvoju etnologije/antropologije na Slovenskem; gre namreč za prvo celovitejšo analizo in znanstveno podprto vrednotenje umetnostne ustvarjalnosti.

Avtorica ustvarjalnost razume kot *ključni generator ekonomskega napredka in socialne blaginje* (mdr. namreč omogoča kulturno produkcijo); kot *človekovo sposobnost za premagovanje ovir vsakdanjega življenja* [30]. Kot taka je ustvarjalnost *družbeni proces, v katerem so osebe dejavne* [43]. V nasprotju s tem pa so po interpretaciji avtorice migracije zunanji dejavnik, kontekst, ki vpliva na spremembe kulturne identitete, doživljanje sprememb pa lahko odseva tudi v kulturni produkciji in odločanju za delovanje v različnih strukturah [44]. Tako ugotavlja, da je treba *koncept, kot je ustvarjalnost, vedno znova obravnavati v kontekstu vsake posamezne situacije* [40], zato ga uporabi na primeru petih življenjskih zgodb umetniških ustvarjalcev z različnimi pogledi na migracijske izkušnje, in da ustvarjalnost *oblikujejo modeli socialnega obstoja* [42], zato ustvarjalne posameznike postavi v različne sisteme, kot so slovenska skupnost, argentinska družba in umetnostni svetovi – lokalni (etnični), nacionalni (argentinski), regionalni (južnoameriški), transnacionalni in globalni – ki jih sestavljajo ustvarjalci, umetniška dela, različne vrste občinstva in distribucije, kritiki, umetniške ustanove (muzeji, galerije, umetniške šole), sejmi in mediji, posvečeni umetnosti.

V monografijo so vključene še slikovne priloge, poleg fotografij za Slovence v Argentini pomembnejših prostorov (institucij) in učencev Umetniške šole Slovenske kulturne akcije ok. leta 1956 tudi fotografije del umetniških ustvarjalcev, katerih življenjske zgodbe so analizirane. S tem monografija predstavi nekatere doslej v Sloveniji relativno nepoznane, v svojem okolju pa dokaj uveljavljene izseljene umetnike: slikarja, rezbarja in kiparja Ivana Bukovca, kiparja in slikarja Marjana Gruma, slikarko Andrejko Dolinar, slikarko Adriano Omahna in vizualnega ustvarjalca Fabiána Berčiča.

Monografijo zaokroža izčrpen seznam virov in literature, ki vsebuje temeljna dela o umetniški ustvarjalnosti, migracijah in Slovencih v Argentini. Kljub znanstveni obravnavi tematike pa je knjiga, sploh njen osrednji del, v katerem se razkrivata dinamika (slovenske) skupnosti v diaspori in intimno doživljanje (neprostovoljnih) migracij, zagotovo zanimiva za najširši krog bralcev.

Saša Poljak Istenič